

بررسی نقش زیبایی‌شناسی معماری در خانه‌های ایرانی، نمونه موردی: خانه‌های تاریخی شهر مشهد*

سارا صادقی*

دانشآموخته کارشناسی ارشد معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران

احمد اخلاصی**

دکتری معماری، استادیار دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران (نویسنده مسئول)

حامد کامل نیا***

دکتری معماری، دانشیار دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه فردوسی مشهد

تاریخ دریافت مقاله: ۹۶/۱۱/۱۲ تاریخ پذیرش نهایی: ۹۷/۰۹/۲۱

چکیده:

انسان از زمانی که به معماری مبادرت ورزیده، به نیازهای روحی، باطنی و حس زیبایی‌شناسی نیز توجه داشته است. امروزه در معماری، زیبایی‌شناسی به دلیل عدم تبیین قاعده‌مند و کاربردی، صرفاً به عوامل جزئی صوری محدوده شده است؛ در حالی که این مفهوم دارای تعریفی فراتر بوده و با ساختار، جزئیات بنا، مخاطب و محیط ارتباط تنگاتنگ دارد. معماری ایرانی که متلور زیبایی‌شناسی در طول سالیان متتمدی بوده، می‌تواند منبعی غنی جهت اقتباس اصول زیبایی‌شناسی در معماری باشد. مبانی کمی و کیفی در معماری سنتی، که مربوط به مقوله‌ی زیباشناختی و اصول بصری حاکم بر ساختار و تناسبات هستند؛ منجر به بروز زیباشناختی می‌شود. این پژوهش سعی دارد با پاسخ به پرسش چگونگی تحقق اصول زیبایی‌شناسی در معماری ایرانی، راهکارهایی را جهت کاربست آن در معماری معاصر ارائه دهد.

تحلیل خانه‌های مشهد، به دلیل داشتن پیشینه‌ی تاریخی آن شهر -که منبعی غنی از آثار معماری است- انجام پذیرفت. در این پژوهش با استفاده از روش تحقیق کیفی یافته‌های موجود در مکاتب مختلف و دیدگاه‌های اندیشمندان پیرامون زیبایی‌شناسی جمع‌آوری و با تکنیک تحلیل محتوا، آنالیز و تفسیر شدن که معیارهای تحلیل را شکل دادند. سپس با استفاده از مستندات، ۱۰ تیپ از خانه‌های تاریخی مشهد که تمامی آنها متعلق به دوره‌ی قاجار بودند؛ با معیارهای زیبایی‌شناسی تحلیل گردیدند. در این تحلیل، با توجه به تحولات معماری که متأثر از تاریخ زمان خود (دوره‌ی قاجار) بود؛ اصول فضایی و ساختاری خانه‌های دوره‌ی اول و شروع دوره‌ی دوم با معیارهای زیبایی‌شناسی مطابقت داشتند؛ اما خانه‌های متعلق به دوره‌ی دوم قاجار با عناصری چون سقف‌های شب‌دار و...، مفاهیمی از قبیل کاربرد کمتر تقارن و تناسب در پلان، نما و برون‌گرایی بیش‌تر، در آنها متجلى بود که اقتباسی از معماری غرب بوده و با فرهنگ و اقلیم منطقه چندان متناسب نبود.

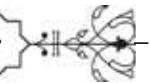
واژه‌های کلیدی: زیبایی‌شناسی معماری، معماری ایرانی، دوره‌ی قاجار، خانه‌های تاریخی مشهد.

*sadeghi.sara.۲۲@gmail.com

**ekhlassi@iust.ac.ir

***kamelnia@um.ac.ir

* این پژوهش مستخرج از پایان‌نامه‌ی نویسنده‌ی اول با عنوان: «طرایح فرهنگسرا با رویکرد واکاوی اصول زیبایی‌شناسی سازه در معماری، نمونه موردی: مشهد» در دانشگاه علم و صنعت تحت راهنمایی آقای دکتر احمد اخلاصی و مشاوره آقای دکتر حامد کامل نیا انجام و در اسفندماه ۹۵ دفاع گردید.

۱. مقدمه و بیان مسأله

یک بعد از ابعاد معنوی انسان علاقه به جمال و زیبایی است. انسان زیبایی را در همه شئون زندگی دخالت می‌دهد. او دوست دارد قیافه‌اش زیبا باشد؛ نامش زیبا باشد؛ خیابان و شهرش زیبا باشد، و خلاصه می‌خواهد هاله‌ای از زیبایی تمام زندگیش را فراگیرد (جعفری ۱۳۹۴، ۳۰).

لغت زیباشناختی (استتیک) در اصل یونانی است و به معنی ادراک است. علم زیباشناختی به معنی وسیع کلمه به بررسی و روش‌های احساس محیط و موقعیت فرد در داخل آن می‌پردازد (گروتر ۱۳۸۸، ۹۴).

مباحثی چون زیبایی‌شناسی از دیرباز تاکنون مطرح بوده و در هر دوره تأویل و تفسیر گشته است. در اینجا به تلخیص به بررسی آن پرداخته شده است. «آیس ته سیس» در زبان یونانی به معنای ادراک حسی و معنای ثانویه آن زیبایی‌شناسی است. زیبایی در عهد باستان یعنی تناسب و آنچه که بر اساس یافته‌های هندسی فیثاغورسیان شکل می‌گیرد. معماری یونان به عنوان یک معماری متناسب، زیباست. از قرن هجدهم زیبایی بیشتر جنبه‌ی روان‌شناسانه به خود گرفت. زیبایی در ارتباط با ادراک دیده می‌شود و بیننده جزئی از این مجموعه به حساب آمد. (پرتوى ۱۳۵۲، ۱۱۹).

هدف از شناخت زیبایی‌شناسی درک چگونگی محیط اطراف و جایگاه شخص در محیط به معنای واقعی است (جعفری ۱۳۹۴، ۴۶).

- به نظر فروید یک راه نجات و تسکین‌یابی این است که بشر وابستگی خود را از دنیا از بین ببرد و ارضای خویش را در فرآیندهای درون روانی بجویید. لذت بردن از هنر به عنوان محمل ارزش‌های زیباشناختی را یکی از امکانات این اراضی رویایی می‌داند. و به این ترتیب به طور غیرمستقیم زیبایی را نوعی تسکین‌دهنده می‌داند (گروتر ۱۳۸۸، ۹۷).

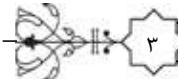
ضرورت مطالعه‌ی زیبایی‌شناسی و به طور خاص زیبایی‌شناسی در معماری را از چند دیدگاه می‌توان بررسی کرد: -کشش و جذبه‌ی انسان به زیبایی، به خاطر سنتی است که او با ذات زیبایی دارد. زیرا خود از جنس زیبایی است (آیوزیان ۱۳۸۱، ۶۶).

- برخی از حکیمان بزرگ مغرب زمین همچون هگل و هایدگر

۲. رابطه‌ی زیبایی و معماری

انسان از زمانی که به معماری مبادرت ورزیده؛ به نیازهای روحی و باطنی و حس زیبایی‌شناسی نیز توجه داشته است. نخستین نمونه‌های سکونتی، برقراری چنین نسبتی را نشان می‌دهد و نیز در تحلیل اثر معماری بدیعی که در زمرة‌ی آثار ارزشمند قرار

است (میرخلیلی ۱۳۹۳، ۶۰). حال نحوه‌ی تأثیر رفتار انسان بر این تناسبات و پایدارسازی این اصول از طریق تجسم آن‌ها در ساختار بنا خود مبحث مهمی در مورد تأثیر رفتار بر ریاضیات انسان ساخت. این مهم از نظر تجربه‌ی خوشایند بصری و ادراکی که به طور جدی مربوط به اعداد ویژه و تناسبات آن‌ها در سازه‌ی معماری است؛ قابل اثبات است (همان).

نمونه‌هایی از تناسبات نام‌آور که هم در معماری ایران و هم در معماری اروپا بکار رفته‌اند؛ عبارتند از:

- تناسب طلایی که با عدد $\sqrt{5}/\sqrt{3}$ نشان داده می‌شود و نام‌آورترین تناسبات در معماری جهان است (نقره‌کار ۱۳۸۹، ۱۹۵).

- تناسب طلایی ایرانی که استاد پیرنیا میان درازا و پهنای یک مستطیل درون شش ضلعی منتظم تعریف نمود و برابر با $1/\sqrt{3}$ می‌باشد (پوراحمدی ۱۳۹۰، ۷۰).

۳. تعاریف مفهوم زیبایی در طول زمان

واحدهای تحلیلی در این پژوهش بر مبنای نظرات اندیشمندان است که مبادرت به تبیین دیدگاه‌های زیبایی‌شناسی معماری کرده‌اند.

گرفته است؛ بی‌گمان مفهوم موجودیتی به نام زیبایی نیز در کل و جز پیکره‌ی آن وجود دارد (آیوازیان ۱۳۸۱، ۶۵). بر کسی پوشیده نیست که مطالعه‌ی وقایع گذشته، قدرت رویارویی انسان را با رویدادهای جاری و آینده افزایش می‌دهد. همان طور که گیدئون در کتاب فضاء، زمان و معماری خود بیان کرده است: الهام از گذشته در معماری تقلید اشکال این یا آن دوره نیست؛ معنایش درک و فهم کارهای هنری گذشته و ادامه‌ی راهی است که هنرمندان گذشته رفته‌اند. و فقط در چنین صورتی گنجینه هنر گذشته می‌تواند به غنای هنر امروز بیفزاید (میرمرادی ۱۳۹۰، ۱).

از دیدگاه برخی فلاسفه و نظریه‌پردازان، از جمله بشلار، هر آن چه که دارای روابط ریاضیاتی است یا به عبارتی به گونه‌ای خواص نظم ارقامی در آن نهفته شده باشد؛ زیباست (میرخلیلی ۱۳۹۳، ۵۸).

در فضای معماری سنتی، یکی از اصول پایدار در فهم، تحلیل و شناخت زیبایی آن، تناسبات است و آن چه در خور قضاوت و استدلال روشنگرانه تناسبات هندسی در فضای سنتی است؛ نتیجه‌ای از ارتباط دوسویه رفتار کالبدی انسان با فضا و ارزشمندی اصول استفاده و لذت بردن از پیرامون انسان ساخت

جدول ۱. تعریف زیبایی‌شناسی از منظر اندیشمندان

منبع	تعریف زیبایی‌شناسی	اندیشمند
یورگ گروتر، ۹۹-۱۰۲، ۱۳۸۸	معتقد به دو نوع زیبایی طبیعی و هندسی بود: هماهنگی، تقارن، نظم.	افلاطون (۳۴۷-۳۴۲ ق.م)
یورگ گروتر، ۹۹-۱۰۲، ۱۳۸۸	نمایی مطبوع و خوشایند، تقارن اجزاء، تناسب بین اجزاء، ظرافت ظاهری بین اجزاء، تناسب مدوله بین اجزا و کل. تجهیز ساختمان متناسب با نوی آن، تناسب هزینه با عملکرد و مصالح	ویتروویوس (قرن اول ق.م)
یورگ گروتر، ۹۹-۱۰۲، ۱۳۸۸	تجربه‌ی معنوی و سرچشمه آن روح آن است.	پلوتین (۲۰۵-۲۷۰ ب.م)
یورگ گروتر، ۹۹-۱۰۲، ۱۳۸۸	زیبایی = فرم‌هایی که زاییده‌ی اعداد است؛ مشابه با نظریه‌ی زیبایی هندسه افلاطون.	آگوستینس (۳۵۴-۴۳۰ ب.م)
یورگ گروتر، ۹۹-۱۰۲، ۱۳۸۸	هماهنگی و همخوانی بین اجزا است که به وحدتی منجر شود بر اساس عدد و نسبت و نظمی خاص.	لئون باستا آبرتی (۱۴۰۴-۱۴۲۷)
یورگ گروتر، ۹۹-۱۰۲، ۱۳۸۸	سرچشمه‌ی زیبایی، وجود فرم‌های فشنگی است که در هماهنگی با فرم کلی قرار دارند.	آندره آپالادیو (۱۵۸۰-۱۵۰۸)
یورگ گروتر، ۹۹-۱۰۲، ۱۳۸۸	زیبا به طور کلی آن چیزی است که محسوسات ما را در جمع به صورتی هماهنگ دربیاورد.	کانت (۱۸۰۳-۱۷۲۴)

بورگ گروتر، ۹۹-۱۰۲، ۱۳۸۸	قابل به دونوع زیبایی شد؛ زیبایی طبیعی و زیبایی هنری. دومی را برتر از اولی می‌دانست.	هگل
بورگ گروتر، ۹۹-۱۰۲، ۱۳۸۸	مفهوم زیبایی را در معماری ارگانیک از طبیعت می‌گیرد. قانون و نظم مبنای ظرافت و زیبایی تکامل یافته‌اند. زیبایی بلکه قانون‌مندی نظم، تعادل و وحدت مستتر در طبیعت است.	فرانک لوید رایت
بورگ گروتر، ۹۹-۱۰۲، ۱۳۸۸	از فرم‌هایی که محصول صنایع مهندسی مدرن هستند؛ استفاده می‌کنند.	لوکوربوزیه
کیت نسبیت، ۴۲، ۱۳۸۶	زیبایی در تقابل با امر متعالی، ظهوری مجدد می‌یابد = ایده امر زشت، از ریخت افتاده و به ظاهر غیرطبیعی.	پیتر آیزنمن
بزرگمهری؛ ۸، ۱۳۷۱ میرخلیلی ۶۰، ۱۳۹۳	توازن و تعادل اعضاً متناسب بنا و به کار گرفتن ترئین‌هایی که از تن مایه می‌گیرد. هر آن چه دارای روابط ریاضیاتی است یا به عبارتی به گونه‌ای خواص نظم ارگانی در آن نهفته شده باشد؛ زیباست.	معماری ایرانی
مهندزاده سراج ۱۷، ۱۳۹۳	انتخاب ابعاد متناسب با نیازها، پیemon یا مدولی، تناسبات هندسی. هماهنگی جزئیات تسهیلات و مبلمان و سازه. زیبایی از دو منظر تظاهرات فرمی که شامل نظم و تناسبات است و نیز از منظر ادراک ذهنی و تأثیر آن بر مخاطب	معماری اسلامی

سالیان متمادی بوده؛ می‌تواند منبعی غنی جهت اقتباس اصول زیبایی‌شناسی در معماری باشد.

۵. تحلیل خانه‌های تاریخی شهر مشهد

یعقوبی در کتاب «البلدان» که یکی از قدیمی‌ترین متون اسلامی است؛ به نوغان، هسته‌ی نخست شهر مشهد و یکی از چهار شهر بزرگ ولایت توس که سابقه‌ی تاریخی و باستانی آن به قبل از اسلام باز می‌گردد؛ اشاره کرده است (نجیب کازرکار، علیزاده و صارمی ۱۳۹۴، ۱۴).

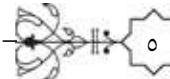
در دوره‌ی تیموری عناصر اصلی شهر، همچون مرکز حکومتی، مرکز مذهبی (حرم و مسجد جامع گوهرشاد)، بازار و بارو در مشهد نمود کالبدی یافته و هویت واقعی یک شهر به این مجموعه زیستی تزییق می‌گردد. به طوریکه این شهر در زمان شاهrix و فرزندان او، پس از هرات، تبدیل به مهم‌ترین شهر قلمرو تیموریان می‌گردد (بختیاری ۱۳۸۱، ۳۲۵).

امروزه چون بیشتر خانه‌های قدیمی به جای مانده در مشهد مربوط به دوره‌ی قاجار است؛ به همین جهت آثار این دوره به صورت مرکز مورد مطالعه و تحلیل قرار گرفتند.

۶. تبیین معیارهای تحلیلی

اصلی‌ترین معیارها و زیرمعیارهای زیبایی‌شناسی معماری به ترتیب ذیل می‌باشد:

۱. عامل فرم با زیرمعیار ظاهری فرم (فرم هندسی، مقیاس، تناسب، نظم، وحدت در کثرت، تعادل، سلسله‌مراقب، قرینگی، نسبت اجزا) و درونی فرم (روابط فضایی، ظرافت ظاهری، سادگی، سودمندی، حظ بصری).
۲. عامل عرفانی با زیرمعیارهای (بالاترین کمال، تجربه‌ی معنوی)
۳. عامل ساختاری با زیرمعیار سازه (پایداری و استحکام) و مصالح و اقتصاد (مرغوبیت و دوام، تناسب هزینه با عملکرد)
۴. عامل طبیعت با زیرمعیار (یگانگی فرم با طبیعت، اصول ارگانیک، یگانگی نمادین) (صادقی ۱۳۹۵، ۳۱).
- از آنجایی که معماران و هنرمندان ایرانی در گذشته، هنر را نوعی آفرینش و سازندگی می‌دانستند و تعالی آن را در هرچه نزدیک شدن به صفات الهی از جمله زیبایی می‌پنداشتند؛ لذا هنر سنتی هیچ‌گاه عاری از زیبایی نبوده است. معماری ایرانی که مبتلور زیبایی‌شناسی در طول

جدول ۱. تعریف زیبایی‌شناسی از منظر اندیشمندان

۶. ساختار در شاکله خانه‌های قاجار

بطور کلی معماری دوره‌ی قاجاریه را می‌توان به دو دوره‌ی کلی تقسیم کرد:

۱. دوره‌ی اول، از آغاز سلطنت آغا محمد خان تا پایان سلطنت محمد شاه: در این دوره نگاه حاکم بر معماری همچنان نگاهی درونزا و بر مبنای سبک اصفهان و به کمال رساندن آن می‌باشد.

۲. دوره‌ی دوم، از آغاز سلطنت ناصرالدین شاه تا پایان حکومت سلسله‌ی قاجار: در این دوره بر اثر مسافرت‌های ناصرالدین شاه و اخلاف او و همچنین اعزام عده‌ای از محصلین ایرانی به اروپا، سبکی در معماری آغاز می‌گردد که التقاطی از معماری بومی و معماری غربی می‌باشد (میرمیران، ۱۳۷۹، ۱۰۱).

خانه‌های دوره‌ی قاجار شامل اتاق مرکزی، ایوان با دو ستون در برابر آن، اتاق‌های کوچک واقع در اطراف اتاق مرکزی به صورت ساده و مفصل، پلان‌ها کشیده در امتداد بنا، ایجاد چشم‌انداز وسیع توسط پنجره‌ها، تعبیه‌ی حوضخانه، ایجاد پلکان دوطرفه در محور اصلی بنا، تبدیل سه‌دری به دودری و وارد شدن نور مستقیم به داخل بنا، تنوع و سبکی و گشاش فضاهای بیشتر سقف شیبدار و شیروانی، آمیزه‌ای از معماری ایرانی و اروپایی بودند (صارمی، ۱۳۷۶، ۳).

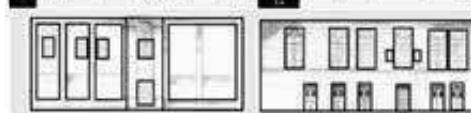
جهت مصدق‌پژوهی، پس از مطالعه‌ی پیشینه تاریخی خانه‌ها و اسناد و مدارک سازمان میراث فرهنگی، ۱۰ الگوی خانه با شیوه‌ی ساختاری و فضایی متفاوت که بیشترین فراوانی را داشتند؛ با معیارهای زیبایی‌شناسنامه تحلیل شد که ۵ نمونه‌ی آن در این نوشتار به دلیل عدم اطباب به عنوان گواه، ذکر شد.

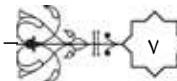
قدمت خانه‌های اکبرزاده، صدقانی، مقبل‌السلطنه و عباسیان حسینی برطبق کنیه‌ها متعلق به دوره‌ی اول قاجار و خانه‌های داودی، سبزواری‌ها، داروغه، عطاریان، وطن‌چی و سبزواری زاده متعلق به دوره‌ی دوم قاجار هستند.

۱-۶. تحلیل خانه‌ی اکبرزاده

جدول ۲. تحلیل خانه‌ی قدیمی اکبرزاده (مأخذ: نگارندگان، استناد میراث فرهنگی)

معیار	زیوچیار	مولده	تحلیل
فرمی	درومنی	روابط فضایی	
ظاهری	مقابس و مدل‌سازی	مقابس و مدل‌سازی	
سلسله مرائب	سلسله مرائب	سلسله مرائب	
فرم هندسی و نظم		فرم هندسی و نظم	
تناسبات		تناسبات	
ساختاری	سازه	ساختار و پایداری	
		جزئیات کارا	
مصالح و اقتصاد	دوام و انتخاب مصالح	دوام و انتخاب مصالح	
رابطه با طبیعت	شبود بهره‌گیری	فرمی-استعاری-معنایی	

۶-۲. تحلیل خانه‌ی صداقتی

جدول ۳. تحلیل خانه‌ی قدیمی صداقتی (مأخذ: نگارندگان، استناد میراث فرهنگی)

تحلیل	مواله	زیرمعمار	معمار
	روابط فضایی	درویش	فرمی
	مقابس و مدوال‌سیون	ظاهری	
	سلسله مراتب		
	فرم هندسی و تنظم		
	تناسبات		
	قرینگی و تعادل		
سقف چوبی، دیوار خشت خام، تما آجر، وجود یادگیر، آناتی پینچ دری، حوضخانه، سنتوری بالائی درب و پنجه‌های آجر، گذاشتمانه و طاقچه، گچ بری	ساختری و پایه‌داری	سازه	ساختاری
	جزئیات کارا		
	دوام و انتخاب مصالح	مصالح و اقتصاد	
	فرمی - استعاری - معنایی	شبوه بهره گیری	رابطه با طبیعت

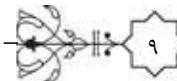

۶-۳. تحلیل خانه‌ی مقبل‌السلطنه

جدول ۴. تحلیل خانه‌ی قدیمی مقبل‌السلطنه (مأخذ: نگارنده‌گان، استناد میراث فرهنگی)

تحلیل	مولده	زیوچیار	معیار
	روابط فضایی	درومنی	فرمی
	مقایس و مدولاسیون	ظاهری	
	سلسله هرائب		
	فرم هندسی و نظم		
	نسبات		
	فرینگی و تعادل		
سقف چوبی - دیوارپاره - مصالح - کاشی - کاری - خشت خام و ضعیت گلوبن - تخریب آجرهای تزئینی و کاشی کاری - تخریب نمای داخلی به علت عدم رسیدگی - آسیب پایین دیوار و نمای به علت رطوبت - عدم چسبندگی ملات در نما خارجی	ساختمانی و پایداری	سازه	ساختاری
	جزئیات کارا		
	دوم و انتخاب مصالح	مصالح و اقتصاد	
	فرمی - استعاری - معنایی	شبود پهنه گیری	روابطه با طبیعت

۴-۶. تحلیل خانه‌ی داودی

جدول ۵. تحلیل خانه‌ی قدیمی داودی (مأخذ: نگارندگان، اسناد میراث فرهنگی)

بعمار	زیبومعمار	مواکه	تحلیل
فرمی	درویش	روابط قضایی	
ظاهری	مقیاس و مدولاسیون		
	سلسله مراتب		
	فرم هندسی و نظم		
	تناسبات		
	فرینگی و تعادل		
سازه	ساختار و پایداری	پوشش سقف طبقات زیرین طاقی اجری و طبقات بالا چوبی است . مصالح سقف کاذب چوبی است نمای ساختمان آجر فالی و مهربی به رنگ های گوچانگون که به شیوه معقولی ترتیب شده اند رطوبت زدایی به صورت موضعی مورد نیاز است .	
	جزئیات کارا		
	دوام و انتخاب مصالح		
	مصالح و اقتصاد		
رایطه با طبیعت	شبود بهره گیری	فرمی - استعاری - معنایی	

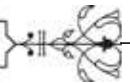
۶-۵. تحلیل خانه‌ی سبزواری‌ها

جدول ۶ تحلیل خانه‌ی قدیمی سبزواری‌ها (مأخذ: نگارندگان، استناد میراث فرهنگی)

تحلیل	موافق	زیرمعمار	معمار
	روابط فضایی	درومنی	فرمی
	مقیاس و مدولاسیون	ظاهری	
	سلله هرائب		
	فرم هندسی و نظم		
	نسبات		
	قرینگی و تعادل		
خشت خام، دیوار پارپور، سقف‌های چوب، نمای آجرگاری و کاشی کاری، تزئینات بالائی در پنجره‌های ستوري و با گلشی کاری است. سقف کاذب و تردید از جنس چوب فروریختن بعضی هایی از نما عدم چسبندگی نمای خارجی در قسمت نمای خارجی باعث ریزش نمای شد.	ساختماری و پایداری	سازه	ساختاری
	جزئیات کارا		
	دائم و انتخاب مصالح	مصالح و اقتصاد	
	فرمی - استعاری معنایی	نشود پهنه گیری	رابطه با طبیعت

۷. جدول جمع‌بندی

جدول ٧. جدول جمع‌بندی (مأخذ: نگارندهان)

۸. یافته‌های پژوهش و نتیجه‌گیری

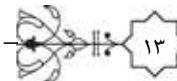
چنانکه پیش‌تر بیان شد؛ به طور کلی معماری دوره‌ی قاجاریه را می‌توان به دو دوره‌ی کلی تقسیم کرد که این خط سیر را می‌توان در نمونه‌های تحلیل شده دید. خانه‌های اکبرزاده، صداقتی و مقبل‌السلطنه که در اوخر دوره‌ی اول قاجار و شروع دوره‌ی دوم بودند؛ کمابیش با الگوهای ساختاری و فضایی، کاربرد تقارن و تناسب طلایی، و ساده‌سازی بیشتر منطبق بودند. اما خانه‌های داودی و سیزواری‌ها که به دوره‌ی دوم قاجار تعلق داشتند؛ با عنصری چون سقف‌های شیبدار، کاربرد کمتر تقارن و تناسب در پلان، نما و برون‌گرایی بیشتر که برداشتی از معماری غرب بوده و با فرهنگ و اقلیم منطقه چندان تناسب نداشته؛ مواجهند. این تحولات در تزئینات داخلی با ایجاد پلکان‌های وسیع میانی دوطرفه نیز مشاهده می‌شود. ارتباط با حیاط از سه یا چهار جبهه به دو یا یک جبهه تقلیل یافت و به نوعی توده و فضا به صورت خطی منفک مرتبط شدند. در تحلیل سایر خانه‌ها نیز چنین نتایج مشابهی حاصل شد که به منظور عدم اطناب، از ذکر مجدد آن‌ها پرهیز می‌شود.

به صورت کلی مباحث مریوط به روابط فضایی، جانمایی فضاهای، کاربرد هشتی، وجود سلسله‌مراتب جهت اتصال فضاهای باز و بسته و نیز مفاصل در اتصال فضاهای خصوصی و عمومی همگی با معیارهای زیبایی‌شناختی مطابقت داشته و گویا ادامه‌رو سیر تاریخی خانه‌های ایرانی است. اما در موارد کاربرد مدول قطعی، تنسابات خصوصاً تنسابات طلایی چه در پلان و چه در نما، وجود تزئیناتی که ساختاری نیستند و جنبه‌ی صرف‌آری زینت دارند؛ مؤید معیارهای زیبایی‌شناصی نبوده و تابع ارزش‌های زمانه شدنند.

منابع

۱. الصدیق، حسین. ۱۳۸۳. زیبایی‌شناسی و مسائل هنر از دیدگاه ابوحیان توحیدی. ترجمه‌ی غلامرضا تهامی. تهران: انتشارات بین‌المللی الهدی.
۲. آیوزیان، سیمون. ۱۳۸۱. زیبایی‌شناسی و خاستگاه آن در نقد معماری. هنرهای زیبا (۱۲): ۶۴-۶۹.
۳. بختیاری، محمود. ۱۳۸۱. راه‌های باستانی توسعه نیشابور و آثار تاریخی مجاور آنها. اثر (۳۳): ۳۱۹-۳۴۶.
۴. بزرگمهری، زهره. ۱۳۷۱. هندسه در معماری. نشر جهاد دانشگاهی.

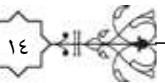

۵. پرتونی، مهدی. ۱۳۵۲. ده مقاله زیبایی‌شناسی نوین. تهران: نقش جهان.
۶. پوراحمدی، مجتبی، مجتبی یوسفی، و مهدی سرایی. ۱۳۹۰. نسبت طول به عرض حیاط و اتاق‌ها در خانه‌های سنتی یزد. هنرهای زیبا ۳ (۴۷): ۶۹-۷۷.
۷. جعفری، رضا. ۱۳۹۴. زیبایی‌شناسی منظر در طراحی شهری. رساله‌ی دکتری، دانشگاه تربیت مدرس.
۸. حجازی، مهرداد، و فاطمه مهدی‌زاده سراج. ۱۳۹۳. رابطه، معنا، زیبایی، شکل و سازه در معماری دوران اسلامی. در پژوهش‌های معماری اسلامی ۲ (۱): ۲۱-۷.
۹. صادقی، سارا. ۱۳۹۵. طراحی فرهنگسرا با رویکرد واکاوی اصول زیبایی‌شناسی سازه در معماری، نمونه موردی: مشهد. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علم و صنعت ایران.
۱۰. صارمی، حمیدرضا، و میلاد نم نم. ۱۳۹۳. رمزگشایی از هندسه و تناسبات در معماری ایرانی. در همایش ملی معماری، عمران و توسعه شهری، تبریز.
۱۱. صارمی، علی‌اکبر. ۱۳۷۶. ارزش‌های پایدار در معماری ایران. تهران: سازمان میراث فرهنگی کشور.
۱۲. گروت، لیندا، و دیوید وانگ. ۱۳۹۲. روش‌های تحقیق در معماری. ترجمه‌ی علیرضا عینی‌فر. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
۱۳. گروتر، یورگ. ۱۳۸۸. زیبایی‌شناسی در معماری. ترجمه‌ی جهانشاه پاکزاد و عبدالرضا همایون. تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
۱۴. میرخیلی، مائد. ۱۳۹۳. بازنگری فناوری‌های معماری گذشته ایران و طراحی عرفه ایران در اکسپو ۲۰۱۵. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران.
۱۵. میرمرادی، سیده سمیه. ۱۳۹۰. ارزش‌های ماندگار در سازه‌های سنتی ایران. راه و ساختمان (۴۵): ۴۲.
۱۶. میرمیران، هادی. ۱۳۷۹. مدرسه شهید مطهری سپهسالار. معمار (۱): ۵۷-۵۴.
۱۷. نجیب کازرکار، نسرین، کتایون علیزاده، و علیرضا صارمی. ۱۳۹۴. آسیب‌شناسی مداخله‌های کالبدی صورت گرفته در بافت مشهد (با تأکید بر دوره‌های صفوی، پهلوی و معاصر). فقه و تاریخ تمدن (۴۴): ۱۱-۴۴.
۱۸. نسبیت، کیت. ۱۳۸۶. نظریه‌های پسامدرن در معماری. ترجمه‌ی محمدرضا شیرازی. تهران: نشر نی.
۱۹. نقره‌کار، عبدالحمید. ۱۳۸۹. مبانی نظری معماری. تهران: دانشگاه پیام نور.

References

1. Al-Sedigh, Hossein. 2004. *Aesthetics and Art Issues from Abouhayyan Tohidi's Point of View*. Translated by Gholamreza Tahami. Tehran: Alhoda International Publication.
2. Ayvazian, Seimoun. 2001. Aesthetics and its Origin in Architecture. *Honar-ha-ye-Ziba* (12): 64-69.
3. Bakhtiari, Mahmoud. 2001. Ancient Ways from Tous to Neishabour and Theirs Historical Adjacent Works. *Asar* (33): 319-346.
4. Bozorgmehri, Zohreh. 1992. *Geometry in Architecture*. Iranian Students Book Agency.
5. Grout, Linda, and David Wang. 2013. *Architectural Research Methods*. Translated by Alireza Einifar. Tehran: Tehran University Press.
6. Grouther, Jorg. 2009. *Aesthetics in Architecture*. Translated by Jahanshah Pakzad and Abdolreza Homayoun. Tehran: Shahid Beheshti University Press.
7. Hejazi, Mehrdad, and Fatemeh Mehdizadeh Saradj. 2014. Relation among Meaning, Aesthetics, Shape and Structure in Islamic Architecture of Iran. *Researches in Islamic Architecture* 2 (1): 7-21.
8. Jafari, Reza. 2015. *Landscape Aesthetic in Urban Designing*. PhD Thesis. Tarbiat Modares University.
9. Mirkhalili, Maedeh. 2014. *Review of Past Iranian Technologies and Design of Iran Pavilion in Expo 2015*. Master Thesis, Tehran university.
10. Mirmiran, Hadi. 2000. Shahid Motahari- Sepahsalar School. *Memar* (8): 54-57.
11. Mirmoradi, Seyedeh Somayeh. 2011. Constant Values in Traditional Structures of Iran. *Rah va Sakhteman* (45): 42.

12. Najib kazarkar, Nasrin, Katayoun Alizadeh, and Alireza Saremi. 2015. Pathology of Physical Interventions Done in Urbane Texture (Emphasizing on Safavi, Pahlavi and Contemporary Period). *Jurisprudence and the History of Civilization* (44): 11-44.
13. Nesbit, Kate. 2007. *Postmodern Theories in Architecture*. Translated by Mohammadreza Shirazi. Tehran: Ney.
14. Noghrekar, Abdolhamid. 2010. *Theoretical Principles of Architecture*. Tehran: Payame Noor University.
15. Partovi, Mahdi. 1973. *Ten Articles about New Aesthetics*. Tehran: Naghsh-e Jahan.
16. Pour Ahmadi, Mojtaba, Mojtaba Yousefi, and Mehdi Sohrabi. 2011. The Ratio of Length to Width in the Main Spaces of Traditional Houses of Yazd: A test for Pirmia's Statement on Iranian Golden Rectangle. *Honar-ha-ye-Ziba* 3 (47): 69-77.
17. Sadeghi, Sara. 2015. *Cultural Center Design with Approach of Structural Aesthetic in Architecture, Casestudy: Mashhad City*. Master Thesis, Iran University of Science and Technology.
18. Saremi, Aliakbar. 1997. *Sustainable Values in Architecture of Iran*. Tehran: Cultural Heritage, Handcrafts and Tourism Organization.
19. Saremi, Hamidreza, and Milad Namnam. 2014. Decrypt of Geometry and Proportion in Iranian Architecture. In *National Conference of Architecture, Civil & Urban Development, Tabriz*.

